

haji Abdul Hamid bin Haji Abd. Majid, syeikh haji Abdul Kadir bin Haji Abdul Rauf, syeikh haji Abdul Halim bin Sabir, syeikh haji Osman bin Haji Jusoh dan syeikh haji Ahmad bin Ismail. Walau bagaimanapun, syeikh haji Osman bin Haji Jusoh dan syeikh haji Ahmad bin Ismail terus bergerak aktif sehingga tahun 1970-an. Syeikh haji yang turut aktif pada tahun 1970-an termasuklah syeikh haji Ghazali bin Jaih, syeikh haji Saleh bin Din atau lebih dikenali dengan syeikh haji Saleh bin Haji Puteh (mengambil sempena nama ayah mertua beliau), syeikh haji Fadzil bin Haji Ali dan syeikh haji Daud bin Awang Besar. Syeikh haji Fadzil bin Haji Ali dan syeikh haji Daud bin Awang Besar masih meneruskan perkhidmatan membawa jemaah haji menggunakan pesawat selepas berakhirnya era kapal laut.

KAPAL HAJI MALAYSIA

(Al Haji The Malaysian Experience, 2013)

Penyelidik:

Prof. Madya Dr. Aiza Maslan @ Baharudin (Ketua Penyelidik)
Prof. Madya Dr. Roshimah Shamsudin
Prof. Madya Dr. Idris Mansor
Dr. Mohammad Amir Wan Harun
Gs. Dr. Mohd Amirul Mahamud

Pusat Pengajian Ilmu Kemanusiaan | Universiti Sains Malaysia

Hubungi kami:
Kumpulan Penyelidik Sejarah & Warisan Haji di Seberang Perai

Pusat Pengajian Ilmu Kemanusiaan
Universiti Sains Malaysia
11800, Pulau Pinang, Malaysia
Tel: +604-653 3371/3373
Email: aizamaslan@usm.my

Untuk maklumat
lanjut tentang
Seberang Perai
imbas kod QR ini

Sumber:
Perbadanan
Perpustakaan
Awam Pulau
Pinang

Peti Sahara

Syeikh Haji Fadzil

(Badariah, 2025)

Syeikh Haji Ahmad

(Asriah, 2025)

Syeikh Haji Daud

(Muhamad, 2025)

Syeikh Haji Ghazali

(Ahmad Shukri, 2025)

Syeikh Haji Osman

(Ahmad Shukri, 2025)

Syeikh Haji Saleh

(Buku Cenderamata
Al-Masriyah, 1973)

Syeikh Haji Abdul Kadir

(Hamdi, 2025)

thinkCITY

KEMENTERIAN PERHIMPUNAN

PENANG 2030

PETAC

NCER

Penang

Penang

Penang

Penang

Sejarah & Warisan Haji di Seberang Perai

SEJARAH HAJI DI SEBERANG PERAI

Seberang Perai pernah mencatatkan peranannya yang tersendiri dalam sejarah dan warisan haji di Malaysia. Berdasarkan laporan tahunan haji yang terdapat dalam *Records of The Hajj* (1993), seramai 287 orang jemaah haji dari Pulau Pinang dan Province Wellesley telah mengerjakan ibadat haji pada tahun 1924. Jumlah tersebut menunjukkan peningkatan pada tahun 1927, dengan bilangan jemaah haji dari Pulau Pinang dan Province Wellesley berjumlah 490 orang. Sementara itu, jumlah jemaah haji dari Pulau Pinang dan Province Wellesley menunjukkan penurunan yang amat ketara pada tahun 1930-an, dengan hanya 26 orang jemaah haji pada tahun 1933. Bilangan tersebut kembali meningkat pada tahun 1938, iaitu seramai 170 orang jemaah haji dari kedua-dua kawasan tersebut. Malangnya, statistik bagi tahun-tahun 1940-an dan 1950-an tidak dapat dikenalpasti.

Seberang Perai juga tidak ketinggalan melahirkan ramai syeikh-syeikh haji yang menawarkan perkhidmatan bagi menyantuni jemaah haji. Peranan syeikh haji amat penting kerana mereka bertanggungjawab mengatur perjalanan jemaah haji dari kampung sehinggalah ke Makkah bermula daripada pengangkutan barang-barang jemaah haji termasuk peti sahara, penyimpanan barang-barang di gudang sebelum dipunggah ke kapal, pengurusan tiket kapal dan penyediaan pasport haji. Peti sahara milik Tuan Haji Hashim bin Itam dari Teluk Ayer Tawar, Seberang Jaya masih kekal terpelihara dan kini disimpan di Perbadanan Perpustakaan Awam Pulau Pinang, Seberang Jaya.

Antara syeikh haji Seberang Perai yang bergerak aktif pada sekitar tahun 1950-an ialah syeikh

Encik Mokhtar Osman
menunjukkan pasport ke
Makkah pada tahun 1950-an.
(Sumber: BERNAMA)

PELABUHAN BUTTERWORTH SEBAGAI PELABUHAN HAJI

Sejarah turut tercatat apabila Pelabuhan Butterworth mengambil alih peranan yang sebelumnya dimainkan oleh Pelabuhan Pulau Pinang sebagai sebuah pelabuhan haji selama dua tahun, iaitu mulai tahun 1975. Walau bagaimanapun, masyarakat pada hari ini hampir kebanyakannya tidak mengetahui atau menyedari tentang perubahan pelabuhan haji tersebut berikutan tempoh masa pelaksanaannya yang sangat singkat. Mulai tahun 1977, tiada lagi pelayaran kapal laut bagi tujuan pemergian ke Tanah Suci Makkah. Peralihan pelabuhan haji dari Pelabuhan Pulau Pinang ke Pelabuhan Butterworth dibuat bertujuan untuk mengurangkan isu kesesakan di Pulau Pinang setiap kali berlangsungnya musim haji.

Akhbar *Berita Harian* bertarikh 1 Muharram 1389 (bersamaan 19 Mac 1969) dalam ruangan *'Surat2 dari Pembacha'* pernah menyiarkan tulisan Ibn Haj dari Pulau Pinang yang menyuarakan cadangan agar kapal-kapal haji berlabuh di Pelabuhan Butterworth. Syor ini bertujuan untuk mengatasi pelbagai bentuk kesukaran termasuklah isu kesesakan yang memakan masa berjam-jam untuk orang ramai menggunakan perkhidmatan feri bagi menyeberang ke Pulau Pinang. Tulisan beliau turut mempersoalkan penolakan pihak berkuasa terhadap cadangan orang ramai agar Pelabuhan Butterworth digunakan sebagai pelabuhan haji kerana menurutnya 90 peratus jemaah haji yang naik dan turun di Pulau Pinang adalah dari tanah besar. Suara serta keluhan masyarakat berhubung kesesakan di Pulau Pinang akhirnya mendapat perhatian apabila pelabuhan haji akhirnya beralih daripada Pelabuhan Pulau Pinang ke Pelabuhan Butterworth pada tahun 1975 sebelum digantikan sepenuhnya dengan kapal terbang pada tahun 1977.

Apabila Pelabuhan Butterworth mengambil alih peranan Pelabuhan Pulau Pinang sebagai pelabuhan berlepas jemaah haji pada tahun 1975 dan 1976, dua buah kapal haji yang

PETUNJUK

Pelabuhan Butterworth

Syeikh Haji Daud bin Awang Besar

Syeikh Haji Ahmad bin Ismail (1950-an-1970-an)

Surau Tuan Haji Puteh

Pangkalan Mitchell, Butterworth

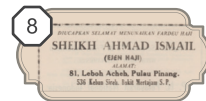
Kubur Syeikh Haji Ghazali bin Jaih

<98765;743271502

Syeikh Haji Ghazali bin Jaih

Syeikh Haji Ahmad bin Ismail (Selepas 1970-an)

Tuah Setor

Kubur Syeikh Haji Fadzil bin Haji Ali

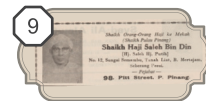
Haji Abdul Kadir @ Abdul Rashid bin Haji Abdul Rauf

Syeikh Haji Fadzil bin Haji Ali

Syeikh Haji Osman bin Haji Jusoh

Syeikh Haji Saleh bin Din

Kilang Kopi Syarikat Usaha Jaya Cap Pak Tani Membajak Sawah

Kubur Syeikh Haji Daud bin Awang Besar & kubur Syeikh Haji Ahmad bin Ismail

beroperasi pada ketika itu ialah kapal haji *Eastern Queen* (Ratu Timur) dan kapal haji *Malaysia Raya* milik *Great Malaysia Line Sdn. Bhd.* Pengumuman ketibaan kapal haji *Eastern Queen* dan *Malaysia Raya* di Pelabuhan Butterworth dikendalikan oleh *Island Cargo Handling & Forwarding Sdn. Bhd.* yang beralamat di nombor 15, Lebuhraya.

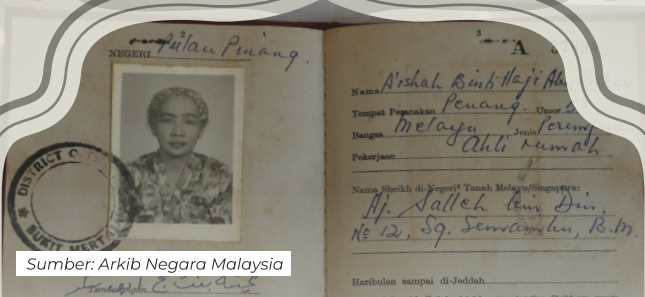
Kemeriahan suasana di Pelabuhan Butterworth semasa musim haji ternyata amat berbeza dengan suasana yang biasanya terdapat di Pelabuhan Pulau Pinang kerana tidak ada sebarang bentuk aktiviti membeli-belah dibenarkan di sekitar kawasan pelabuhan berlepas. Walau bagaimanapun, ahli keluarga dan sanak saudara dibenarkan untuk menghantar jemaah haji sehingga ke dalam kapal haji. Aktiviti melaungkan azan juga masih diteruskan ketika kapal haji ingin belayar. Pelayaran pergi dan balik ke Makkah pada kebiasaannya memakan masa sekitar 14 hingga 16 hari. Kapal yang membawa jemaah haji akan belayar dari pelabuhan di Sabah dan Sarawak menuju ke Singapura dan Pelabuhan Swettenham, (Klang) sebelum tiba di Pelabuhan Butterworth. Bagi pelayaran balik dari Makkah pula, kapal haji akan singgah di Pelabuhan Butterworth sebelum meneruskan pelayaran ke Pelabuhan Swettenham, dan seterusnya ke Pelabuhan Singapura, Sabah dan Sarawak. Pada 1 Januari 1976, kapal haji *Eastern Queen* dilaporkan tiba di Pelabuhan Butterworth dari Jeddah pada jam 7:00 pagi dan meneruskan pelayaran ke Pelabuhan Swettenham, Klang pada hari yang sama pada jam 5:00 petang.

- Pelabuhan Pulau Pinang, 1956

Sumber: Blogger; Sejarah warisan Seberang Perai dan Pulau Pinang

PERKHIDMATAN KERETAPI TANAH MELAYU
BAGI JEMAAH HAJI DAN PENGIRING

Sumber: Arkib Negara Malaysia

Pembinaan rangkaian utara-selatan Keretapi Negeri-negeri Melayu Bersekutu (*F.M.S. Railways*) pernah memberi kemudahan kepada jemaah haji dari Kelantan untuk belayar ke Makkah melalui Pelabuhan Pulau Pinang dan melalui Pelabuhan Butterworth. Laluan perkhidmatan kereta api dari Kelantan akan melalui Thailand sebelum tiba di stesen kereta api Perai yang merupakan terminal akhir bagi perjalanan kereta api ke Pulau Pinang suatu ketika dahulu. Dari stesen kereta api Perai, yang terletak berhampiran muara Sungai Perai, mereka akan menaiki feri wap, atau dikenali sebagai ‘feri kereta api’ yang dikhususkan kepada para penumpang kereta api untuk menyeberang ke jeti kereta api Weld Quay, Pulau Pinang. Naskah kartografi tahun 1954 mencatatkan laluan feri tersebut sebagai ‘*railway steam launch services*’.

Bermula pada tahun 1955, jemaah haji dari Kelantan yang menaiki kereta api merentasi Thailand dinasihatkan supaya mendapatkan pas sempadan yang sah selama 6 bulan demi kemaslahatan mereka. Ibu pejabat Jabatan Imigresen di Pulau Pinang akan menghubungkan

Cawangan Imigresen Kelantan untuk membantu dalam perkara ini. Jemaah yang datang melalui Thailand ke Pulau Pinang hendaklah mendapatkan semula pas sempadan mereka selepas pas tersebut diperiksa oleh pihak berkuasa Imigresen Thailand.

Apabila stesen kereta api Butterworth dibuka pada tahun 1967, jemaah haji dari Kelantan, Kedah, Perlis dan Utara Perak akan menaiki feri dari Pangkalan Mitchell untuk ke pulau dari stesen kereta api tersebut. Mulai tahun 1977, apabila berakhirnya perkhidmatan kapal laut, jemaah haji dari Pulau Pinang dan Seberang Perai perlu menaiki pesawat dari Kuala Lumpur untuk ke Jeddah. Walau bagaimanapun, pada tahun 1978, kali pertama penerbangan diatur melalui Lapangan Terbang Bayan Lepas khusus bagi jemaah haji dari Pulau Pinang dan Seberang Perai, Kedah, Perlis dan sebilangan kecil dari Utara Perak dengan kos tambahan sebanyak \$105.00 setiap seorang, berbanding \$1,800.00 bagi penerbangan dari Subang.

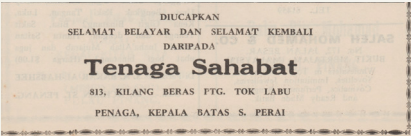

Sumber: Arkib Negara Malaysia

Sumber: Khoo Salma Nasution & Malcome Wade

BUDAYA MASYARAKAT
BERKAITAN AKTIVITI HAJI

Dari atas, kiri;
Sumber: Pemandu
Jemaah Haji, 1970

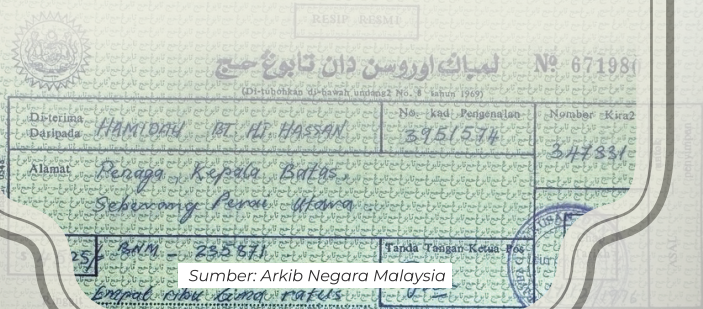
Atas kanan;
Sumber: Aiza Maslan

Bawah;
Sumber: Peduman
Bakal2 Haji 1973

Melalui majalah *Pemandu Jemaah Haji* dan *Peduman Bakal2 Haji* yang dikeluarkan sempena musim haji pada tahun 1960-an dan 1970-an, dapat ditelusuri budaya masyarakat mengiklankan produk syarikat-syarikat perniagaan tempatan di samping memuatkan ucapan selamat belayar kepada jemaah-jemaah haji. Antara iklan syarikat-syarikat yang beroperasi di Seberang Perai ialah Syarikat Kopi Hang Tuah (atau Tuah Setor) yang beroperasi di Sungai Lokan, Sungai Dua. Syarikat Hang Tuah telah memberikan sumbangan dalam bentuk penyediaan minuman kopi kepada jemaah haji di dalam

pelayaran kapal haji selama berpuluh tahun. Selain itu, kopi berjenama AA1 milik Abdul Rahman Yaacob beralamat di Tanah Liat, Bukit Mertajam, Seberang Perai juga turut diiklankan dalam majalah *Pemandu Jemaah Haji*.

Selain itu, turut menjadi budaya masyarakat di Pulau Pinang setiap kali berlangsungnya pertandingan Musabaqah al-Quran Peringkat Negeri Pulau Pinang, johan qari dan qariah akan dianugerahkan hadiah berbentuk tambang menunaikan ibadat haji. Pada tahun 1976, johan qari dan qariah telah menerima hadiah menunaikan haji merangkumi tambang pergi dan balik ke Makkah dan bayaran kepada mutawif haji. Hadiah tersebut bernilai \$4,525.00 yang dianugerahkan oleh Jabatan Hal Ehwal Ugama, Pulau Pinang kepada johan qari, Darus bin Haji Saidin beralamat di Kampung Permatang Kerai Besar, Kepala Batas, Seberang Perai Utara, Pulau Pinang. Johan qariah pula ialah Hamidah binti Haji Hassan beralamat di Penaga, Kepala Batas, Seberang Perai Utara, Pulau Pinang. Kedua-duanya telah disediakan tempat dalam penerbangan KT/7. Pada tahun 1978, Siti Aminah binti Awang beralamat di Parit Kasa, Jalan Sempadan, Nibong Tebal, telah menerima hadiah yang sama dengan disediakan tempat dalam penerbangan ke-21.

Sumber: Arkib Negara Malaysia

KADAR TAMBANG KERETA API
BAGI PERJALANAN
TERUS SEHALA

Kawasan	Ke Pelabuhan Swettenham/ Singapura	Ke Butterworth
Kota Bharu, Tanah Merah, Pasir Mas, Temangan, Krai, Bukit Abu, Gua Musang, Tumpat & Wakaf Bahru	Kelas I - \$40 Kelas II - \$20 Kelas III - \$10	Kelas I - \$60 Kelas II - \$32 Kelas III - \$16
Chegas, Kuala Lipis, Jerantut, Kuala Kurau, Mentakab dan Triang	Kelas I - \$30 Kelas II - \$15 Kelas III - \$ 8	Kelas I - \$45 Kelas II - \$23 Kelas III - \$13

Setelah berakhirnya era kapal haji, perkhidmatan kereta api masih terus digunakan oleh jemaah haji dan para pengiring mereka untuk ke lapangan terbang yang ditetapkan. Pada tahun 1982, tiket konsesi telah dikeluarkan di semua stesen Keretapi Tanah Melayu di Semenanjung Malaysia bagi perjalanan ke Kuala Lumpur atau ke Butterworth. Untuk melayakkan mereka mendapatkan tiket konsesi, jemaah haji perlu membawa surat pengesahan yang dikeluarkan kepada mereka oleh Pengurus Lembaga Urusan dan Tabung Haji atau Pegawai Daerah untuk dikemukakan kepada ketua-ketua stesen Keretapi Tanah Melayu semasa pembelian tiket konsesi. Seorang jemaah haji hanya dibenarkan membawa maksimum 10 orang pengiring.

Bagi barangan keperluan, jemaah haji dan pengiring dibenarkan membawa sehingga 60kg barangan keperluan bagi tiket kelas I, 35kg bagi kelas II dan 25kg bagi kelas III. Bagi tren Ekspres Rakyat dan Ekspres KTM pula, tambahan \$3.00 untuk satu tempat duduk biasa kelas III dan \$5.00 untuk satu tempat duduk berhawa dingin bagi kelas II.

Tren Ekspres Rakyat hanya berhenti di stesen Butterworth, Taiping, Ipoh, Kampar, Tapah Road, Kuala Lumpur, Seremban, Tampin, Segamat, Kluang, Johor Bahru dan Singapura. Ekspres KTM pula berhenti di semua stesen yang sama kecuali stesen Tapah Road dan Segamat. Pada tahun 1984, Ekspres Sinaran Pagi turut menawarkan perkhidmatan kepada jemaah haji dengan berhenti di stesen Butterworth, Bukit Mertajam, Taiping, Kuala Kangsar, Ipoh, Kampar, Tapah Road, Kuala Lumpur, Seremban, Tampin, Segamat, Kluang, Johor Bahru dan Singapura. Bagi jemaah haji dari Johor, Pahang, Melaka, Terengganu dan Negeri Sembilan, pada kebiasaannya mereka akan menggunakan Pelabuhan Swettenham, Klang atau Pelabuhan Singapura untuk ke Makkah.

Sumber: Arkib Negara Malaysia

JEMAAH HAJI YANG PERNAH
MENAIKI KAPAL HAJI MELALUI
PELABUHAN BUTTERWORTH

Sumber: Haji Osman Rani Yang Ramli

Haji Zubir bin Ariffin yang merupakan pesara Guru Besar, Sek. Keb. Tanah Merah, Kuala Kangsar merupakan saksi mata yang berpengalaman menunaikan ibadat haji dengan kapal laut melalui Pelabuhan Butterworth, atau disebut oleh Haji Zubir sebagai Pelabuhan Bagan Tuan Kecil pada 20 Oktober 1975. Pemergian beliau ke

Pelabuhan Butterworth diiringi oleh rombongan penduduk Kampung Tanah Merah, Lubuk Merbau, Kuala Kangsar oleh dua buah bas sewa khas. Kenangan yang tidak dapat beliau lupakan apabila Sek. Keb. Tanah Merah telah mengadakan cuti khas sehari bagi tujuan menghantar Guru Besar ke pelabuhan berlepas. Menurut Haji Zubir, kawasan dermaga tempat kapal berlabuh merupakan kawasan pemunggahan kontena dan tiada sebarang gerai atau bentuk perniagaan di kawasan tersebut kerana ianya kawasan larangan. Hanya jemaah haji dan para pengiring yang menghantar jemaah haji memenuhi kawasan tersebut. Suasana ini pastinya sangat berbeza dengan kemeriahan di Pelabuhan Pulau Pinang yang sebelum ini menjadi pelabuhan berlepas pada tahun-tahun sebelumnya.

Haji Zubir menginap di kelas tiga atau kelas ekonomi dan beliau telah didilantik sebagai Ketua Kampung bagi bilik yang dihuni yang dinamakan Kampung Burung. Beliau bertanggungjawab mengawasi penghuni seramai 99 orang, menjaga kebajikan mereka dan menjadi pegawai perhubungan dengan pihak pentadbiran kapal. Sebagai Ketua Kampung, beliau memperoleh beberapa keistimewaan antaranya melawat bilik enjin kapal, tempat jurumudi kapal dan pejabat kapten kapal. Sebagai menghargai perkhidmatan beliau sebagai Ketua Kampung, merangkap ahli jawatankuasa kebajikan, beliau telah diberikan surat penghargaan yang ditandatangani oleh Kapten Kapal Ratu Timur, K.G. Vijayan, seorang warganegara India. Haji Zubir selamat kembali ke tanah air dan sampai di Pelabuhan Bagan Tuan Kecil pada 4 Februari 1976.